

Quaranta-cinc cases i masies de Tossa

MERCÈ MUNDET TORRES

Llicenciada en Filosofia

MARIA A. PUJOL FERRER

Estudiant d'Humanitats

JOAN MUNDET TORRES

Historiador

Associació Obreria de l'Altar de Sant Isidre de la Capella de Sant Benet de Tossa

Quaderns de la Selva, 25 (2013)

221-249

Introducció

El terme de Tossa ocupa 38,18 Km² de terrenys que pertanyen a la Serralada Litoral i a la Costa, la Selva Marítima. Gran part del territori és format per turons i puigs de més de 200 metres d'alçada, amb el Puig de les Cadiretes, de 519 metres, com a cim més alt. En arribar al mar la serralada es transforma en una costa alta i abrupta, la Costa Brava, amb penya-segats que poden sobrepassar els 100 metres, com és el cas dels Cars, de 116 metres.

La riera de Tossa travessa el conjunt de muntanyes seguint la direcció NW-SE i recull les aigües de torrents com el dels Moros o Viver, de Montllort, de Sant Benet, d'Aiguafina... Alguns torrents, però, desemboquen directament al mar donant lloc a petites cales, algunes de difícil accés.

El litoral s'extén des de la riera de Vallpresona tocant al terme de Santa Cristina d'Aro, fins a la cala Morisca, que parteix amb el terme de Lloret. En els més de 15 Km de costa (uns 8 Km mesurats en línia recta) hi trobem, a més de les quatre platges del l'actual nucli urbà (Mar Menuda, del Reig, Gran i es Codolar), les cales de Sant Jaume, Bona, Pola, Giverola, Futadera i Salionç en direcció a Santa Cristina d'Aro, i vers Lloret, Llevador, Llorell, Portopí i Morisca, entre d'altres.

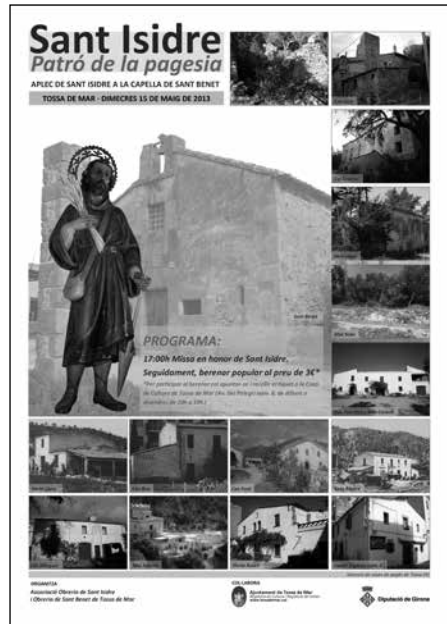
En aquest retlleu tan accidentat, on els boscos ocupaven al voltant del 80% del terme a principis del segle XIX i ara, més del 90%, les planes aptes per al conreu han estat de sempre escasses. La plana més gran que hi ha a Tossa acull actualment el nucli urbà, a tocar el mar, i fins fa poques dècades era ocupada per hortes i cases disseminades (can Font, can Minguet, Horta Rosell, can Bou, can Cruz,...). A l'interior, a ambdós costats de la riera, hi ha petites planes. Aquestes terres, i d'altres amb feixes creades per l'home guanyant terrenys al bosc, han permès el conreu i la vinya en les terres de can Samada, Sant Benet, Sant Grau, can Garriga, Salionç, can Toni Pau... noms lligats a la història del poble.

Les construccions dels afores al llarg del temps

El padró de Tossa de l'any 1930 organitza els habitants de la vila en tres grups: els que habitaven als carrers de Tossa (fora muralles), els de Vila Vella i els dels afores. Pel que fa als afores, exceptuant el far, el convent, la casa d'un guarda jurat i la casella del peó caminer, el padró ens indica gairebé 30 cases habitades per pagesos. Eren cases que o bé poblaven la plana de Tossa, les terres de conreu de les quals van ser parcel·lades i edificades sobretot durant el creixement urbanístic dels anys 50-80, o bé eren cases situades més a l'interior, aprofitant les poques i petites planes que hi ha a Tossa, l'únic poble de Catalunya amb mar que ha estat classificat com a Zona de Muntanya amb un únic municipi.

Així, doncs, el padró de 1930 reflecteix la Tossa anterior a l'arribada massiva d'artistes i intel·lectuals, molts d'ells estrangers provinents d'arreu d'Europa, esde-

vinguda justament els primers anys de la dècada dels 30.¹ L'estudi dels *afores* permet aproximar-se, tan sols, a la plana tossenca tal com era aleshores, ja que només fa referència a les cases habitades. En aquest apartat del padró, els 31 habitatges porten números que van de l'1 al 45 i n'hi ha dos sense número.² La numeració, però, no es correspon amb la que figura actualment a cada façana.³ Això, unit al fet que les cases són en gran majoria habitades per masovers i aquests tenen molta mobilitat, no facilita la identificació de les cases.⁴ En moltes l'ofici que consta per al cap de família varia entre *agricultor*, *labrador* o, fins i tot, *jornalero* o *aparcero*. Per a relacionar els cognoms de masovers i amb les respectives cases, especialment en els casos de cognoms que no existeixen a Tossa des de fa temps, les fonts orals

- 1 El pintor Zügel va construir la seva casa als afores; el matrimoni anglès Johnstone, el seu hotel; els Steyer, alemanys, van obrir-hi un altre hotel. Tots ells apareixen al padró de l'abril de 1936.
- 2 Els números no són correlatius i les cases sense número corresponen a Sant Benet i Sant Grau.
- 3 A tall d'exemple, podem dir que a les restes de la façana de can Pericàs hi ha el número 10, mentre que en els padrons de 1930 i de 1936 hi consta el número 27; en canvi, en el de 1940 hi consta amb el número 14. Altres números que encara figuren a les façanes són el 3 (can Truges), el 4 (can Minguet), el 16 (can Coure), el 17 (cal Rull), el 19 (Sant Benet, a la Capella), el 25 (can Samada), el 28 (Molí Lluny).
- 4 Els pagesos es mouen pel terme de Tossa, per la comarca i per la província. Per aquesta raó és possible que l'afegitò «de can...» es pugui aplicar una persona o a més d'una. Per exemple Joan Mundet Vidal (1892-1974) era de can Fornaca de Caldes, on va néixer, o de cal Rull de Tossa, on va viure quaranta anys. I per altra banda per «de can Sans» es coneix més d'una família del poble. Consultant el padró 1843 es constata que, de les 17 famílies, només se n'han pogut relacionar directament dues amb les respectives cases: les dels hisendats Bas (can Samada) i Garriga (can Garriga). En un altre document, de 1834, l'Ajuntament fa una relació de «casas de campo» indicant els habitants de cadascuna de les 19 cases. Aquí no s'esmenta si són propietaris i hi apareixen alguns cognoms que no són a Tossa des de fa dècades, mentre que d'altres, tot i tractar-se de famílies conegudes, no es poden relacionar de manera directa amb cap casa. Val a dir, doncs, que tant en un document com en l'altre s'hi relacionen poques cases de pagès i no arriben a la vintena.

no han estat suficients i, com és natural, diverses fonts documentals han permès omplir el buit i identificar les 26 masies del padró de 1930.

Deu anys més tard, l'any 1940, es va fer una divisió del terme de Tossa en seccions censals. La secció *Afores* constava de «*todos los edificios diseminados comprendidos dentro las Entidades de población Cadiretas (Las), Gabarra (La) y Pola (La).*» A l'annex de l'acta d'aprovació d'aquesta divisió s'enumeren les cases (de pagès i no) d'aquestes tres entitats i, a més, s'hi afegeix una quarta amb el nom genèric de *Afuera*s. Sumant les cases de pagès d'aquests quatre grups se n'obté un total de 34, 8 més que les referenciades en el padró de l'any 1930. Tot i així no es tracta tampoc d'una llista completa.

A fi d'elaborar un recull el màxim d'ample possible de cases de pagès, els documents de 1930 i 1940 serveixen com a punt de partida en un moment interessant de l'evolució de Tossa. Ara bé, no és possible de cenyir-se a les masies que l'any 1940 eren als afores, ja que s'exclourien algunes cases de fora muralles (mas Simonell, can Gich o mas Rabassa...), que en origen van ser cases de pagès i, segles després, van ser engolides pel creixement urbà. Hi ha altres raons que obliguen a anar més enllà d'aquests dos documents. D'una banda, no s'hi esmenten el Molí d'en Rissech, masia deshabitada de tres plantes prop de Llagostera, o Sa Sureda, construïda poc després del darrer cadastre esmentat, en la dècada dels 40; de l'altra, tampoc no s'hi inclouen les edificacions que des de feia segles eren en runes o bé ja es trobaven en procés d'enrunament (mas Bendrich, mas Serra...).

L'examen d'altres fonts ha permès recollir un total de 45 cases i masies de diferents èpoques, edificacions vinculades al treball de la terra (hortes, conreus, vinyes), a la cria d'animals, a la recollida de la mel o a l'aprofitament dels boscos (suro, llenya, carbó,...). A continuació se n'exposen breument algunes característiques històriques i arquitectòniques.

Notícies històriques de cases i masies de Tossa

1. Ca l'Aromir o mas Salvador de la Creu

A les primeres dècades del segle XIV el mas pertanyia a Pere Salvador i la seva esposa, Lleona, als quals els són establertes diverses peces de terra;⁵ a la carta precària de 1478, però, el propietari era Antoni Sellés.⁶ Aquest darrer document ens mostra una llarga llista de propietats: a més dels quinze jornals de bou del seu quintà, en posseïa 11 de terres diverses, a banda d'altres camps. També tenia en propietat grans boscos i baguenys, a més d'un molí i tres feixes de terra, una de les quals era a les Coromines. A la llista de focs remences de 1486 hi figuren «Antoni Sellés i son gendre Miquel Vidal». A partir d'aquest moment els Vidal seran els propietaris d'aquest mas i els encarregats d'engrandir-ne encara més el

5 Arxiu Aromir, pergami 141 i 119.

6 Arxiu Aromir, pergami 111.

patrimoni. El 1579 incorporaran la meitat del mas Serra;⁷ el 1692, el quintà del mas Rovira-Urgell i el 1733, dues terceres parts del veí mas Sabater. A banda, el 1638 s'uniren per via matrimonial, els patrimonis del mas Salvador de la Creu i del mas Sans. A finals del segle XVIII la família Vidal entroncà amb la família Aromir i des de llavors el mas és anomenat ca l'Aromir o mas Salvador de la Creu, indistintament. Davant de la casa hi ha l'era, on cada 21 de gener, dia de la tornada, el Pelegrí reparteix pinyons de Santa Coloma de Farners als nens que l'han anat a esperar. Després el Pelegrí entra a la casa, resa a l'Oratori i tot seguit se serveix menjar i beure a tothom. Al cap d'una estona el pelegrinatge continua fins a la capella de Sant Miquel, on l'esperen l'alcalde i el síndic.

2. S'Arrupit

El primer esment data de 1871, en una relació de propietaris de terrenys de Tossa ordenada pel representant de la Hisenda Pública a fi de demostrar que ja no pertanyien al monestir de Ripoll i, en conseqüència, no es veien afectats per la desamortització dels béns eclesiàstics. Aleshores la finca era de Tiburci Pla i tenia 31,76 vessanes. La casa és a prop de la riera.

3. Can Barraca

Documentalment es fa referència del motiu a la pàgina 8 de llibreta de comptes de mossèn Fonalledas, on anota la mort de Joan Moré, *Barraca*, el 20 de setembre de 1778. En el *Plano del Surgidero de Tossa* de l'any 1885⁸ hi ha grafiada la *Casa Barraca* i en el Registre fiscal d'edificis i solars del 1895,⁹ amb núm. 595, consta Jaime Moré Rabassa com a propietari d'una *casa noria*. La família Moré es va vendre els terrenys de can Barraca pels volts de 1915 per pagar el casament de Pere Moré Comas (1896-1976), terrassà, amb Antònia Basart Ros. La casa estava situada a prop de l'actual avinguda Ferran Agulló, per on ara hi ha l'Edifici Tramuntana.

4. Mas Bendrich

Documentalment és un dels masos més antics. Un pagès Arnau de Blandrich apareix com a testimoni en la Carta de Poblament de 1186.¹⁰ La seva documentació és força rica per al segle XIV. El 1639 romania íntegre i era capbrevat per Catherina Martina Andreua i Mas, que l'havia heretat dels germans Grau i Anna Bendrich, els últims que conservaren el cognom. El 1739 el capbrevava Benet Salgas Mas i Martí i era encara un mas íntegre.¹¹ Actualment només en queden

7 Arxiu Aromir, pergami 120.

8 Arxiu Municipal de Tossa de Mar, Plano del Surgidero de Tossa, 1895.

9 Arxiu Municipal de Tossa de Mar, Registre fiscal d'edificis i solars, 1895.

10 Biblioteca de Catalunya. Carta de Poblament, 1186, sig. 572 (còpia realitzada en el segle XVIII); vegeu també, Arxiu de la Corona d'Aragó, Plets Civils, sig. 7302.

11 Arxiu Comarcal del Ripollès, Capbreu, 1639; Arxiu Històric Provincial de Girona. Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Lloret de Mar, Capbreu, 1739, sig. 92.

vestigis i cal situar el seu abandonament en la segona meitat del segle XVIII o en el XIX. Aleshores pertanyia als Ferran i fou l'últim mas medieval abandonat en època moderna. Els dos capbreus esmentats el situen entre els masos Darder (Can Coure), Massanera (Can Iern) i Soler de Sant Benet, zona que coincideix amb l'anomenat Puig Taneca. Al vessant sud d'aquest puig es poden veure entre els arbres restes de dues parets paral·leles fetes amb pedres unides amb fang.

5. Can Bou

En el *Plano del Surgidero de Tossa* consta com a Casa Boada, el cognom dels seus propietaris, i en el núm. 594 del Registre fiscal d'edificis i solars de 1895 s'esmenta Francisco Boada Bou com a posseïdor d'una *casa noria*. Era una casa de petites dimensions de planta baixa i pis. Estava situada a l'actual carrer Torrent d'en Bou on, després de ser enderrocada el 2002, es construí l'edifici Les Moreres. Durant molts anys les seves terres serviren d'aparcament de cotxes.

6. Casa Blanca o Mas Rigau

Les notícies més reculades d'aquest mas es remunten al 1420, quan en la venda d'unes terres apareix un tal Vicens Rigau com a hereu i propietari del mas Rigau.¹² En algun moment, entre 1420 i 1478, el mas passà a les mans de Damià Burch, esmentat a la llista de focs remences de 1486¹³ en relació a «lo mas Rigau». El 10 de gener de 1592 Sàlvia, filla de Joan Burch, rep el mas en herència i immediatament el ven a Joan i Grau Ferro per 75 lliures. Segons els capbreus de 1639 i 1739,¹⁴ el mas Rigau estava situat entre el Mas Font, el mas Julià, la riera i uns horts relativament propers al mar. Estava situada als peus del Puig Nau, amb vistes als horts i el mar. Actualment hi ha el complex residencial Casa Blanca, construït la dècada dels 90.¹⁵

7. Casalots

L'any 1639 Catherina Martina capbrevava una peça de terra anomenada les Vacasses que pertanyia al mas Bendrich i que afrontava a orient amb un torrent que descendia del mas Dalmau de Montagut. Actualment existeix la font d'en Dalmau on es pot llegir la data de 1750. Molt a prop d'aquest indret tan sols es conserven les restes de parets de pedra del que havien estat tres dependències d'un edifici i s'intueixen algunes finestres, però a mitjan segle passat encara servia de refugi als pastors i els seus ramats.

12 Arxiu Aromir, Pergamí 129.

13 Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, Llistat de focs, 1486, sig. 2609.

14 Vegeu la nota 11.

15 Vegeu-ne un esment a Nancy JOHNSTONE. *Un hotel a la costa*. Barcelona: Tusquets, 2011, p. 69: «En Leonard també ens havia trobat una noieta que era una monada per fer les habitacions. Es deia Quimeta i vivia en una masia que hi havia darrere el nostre turonet, a l'altra banda de la vall.»

Can Coure.

8. Can Coure o mas Darder

Es tracta d'un mas presumiblement molt antic, situat en una zona ja treballada en època romana. Lesment més reculat del cognom Darder el trobem el 1264, en la persona d'Arnau Darder dins una afrontació d'un antic establiment.¹⁶ També és esmentat en la llista de focs remences i en els dos fogatges posteriors.¹⁷ En els capbreus ja esmentats de 1639 i 1739 els propietaris d'aquest mas confessen, a més, els masos Piquer i de sa Planella, dos molins i diverses peces de terra. Actualment la casa és una segona residència i les diferents construccions properes, com ara el porxo, han estat adaptades per a habitatge. Un petit cos adossat a l'esquerra, de planta baixa amb coberta a una aigua, que havia tingut usos agrícoles, actualment és ara una capella dedicada a Sant Jaume.

9. Can Cruz o can Sènia

En el capbreu de 1639 el mariner Pere Baell declarava tenir un camp de terra de cinc jornals d'extensió, anomenat *Campdolt*, part vinya i part camps llaurats.¹⁸ Es tractava d'una propietat gran, ja que anava des del Camí Reial (actualment Avinguda del Pelegrí) fins a la riera, i des de l'actual carrer Maria Auxiliadora fins al torrent Viver. El mateix document especifica que hi havia edificada una petita casa (*parva domus*) al costat d'una sinya amb tots els seus aparells. A finals del segle XVII una bona part d'aquestes terres eren propietat de Joan Baptista Gordils, d'aquí que fos

16 Arxiu Esteve-Llach, Pergamí 123.

17 Fogatges de 1497 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni A. 403, f. 216) i de 1515 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, A.401, Fs. 358r.-359).

18 Vegeu la nota 11.

coneguda com *la Sínia d'en Gordils*. Segons un inventari dels béns de Pere Gordils realitzat el 1694,¹⁹ a banda de molts altres béns, també posseïa una sènia amb una caseta coneguda com *la senia d'en Ballell*. Dins la caseta hi havia «un matxo ab tots sos arreus, dos xapos, dues arpellas, un axadell, un day y un xapo ampla». El 1738 el baster Antoni Jordà comprava una petita casa (*parva domus*) amb una peça de terra d'una vessana i una sínia per a extreure aigua per regar (*sionea hauriendi aquam ad rigandum*). Els documents assenyalen que aquesta propietat era coneguda com *la Sínia d'en Gordils*.²⁰ En el Registre fiscal d'edificis i solars del 1895, amb núm. 576, consta Juan Vila Rabassa propietari d'una casa més un pis de 200 m² que, d'acord amb les afrontacions que descriu, es pot identificar com can Cruz. La casa està situada a la cantonada de l'avinguda del Pelegrí i del carrer Maria Auxiliadora. El Pelegrí esmorza en aquesta casa abans de començar el camí fins a Santa Coloma, cosa que fa pensar que potser en alguna època va ser l'última edificació de la plana en aquest camí. Al costat de la casa hi ha una part de les antigues terres de conreu que ara es dedica a aparcament de cotxes i l'Hostal Cruz.

10. Carrer Església, núm 6

El 15 d'abril de 1748 el propietari del Mas Rabassa ven al municipi una gran extensió de terra on en un futur s'hi construirà l'església, el cementiri i diverses illes de cases. Entre les afrontacions de migdia s'hi esmenten els horts de, entre d'altres, Ramon Pujals, descendent de Grau Pujals. El 1757, Ramon Pujals fa donació al seu germà Narcís de: "...tot aquell cos de terra en lo territori pla de la Iglesia Nova y antes camp den Magí que vuy se troba casa construïda". La casa, situada al costat de l'ajuntament, en la cantonada entre el carrer Sant Josep i el carrer Església, és de dues plantes i coberta a dues aigües amb vessants encarats a façanes laterals. Té finestres emmarcades amb pedra, reixa a planta baixa i porta d'entrada amb llinda de pedra i brancals de pedra.

La casa, que a dins té un pou, és coneguda com "El pozo". Des de fa temps és el Bar Bounty.

11. Cas Federal

En el número 604 del Registre fiscal d'edificis i solars de 1895 s'esmenta Juan Vidal Auger com a propietari de la casa Aigua de Bigues, que rebia el nom de la font que hi ha a prop. El nom actual, cas Federal, evoca els moviments polítics del segle XIX. Es deia que aleshores allà hi tancaven i hi afusellaven persones. Es tracta d'un edifici de considerables dimensions que es troba en un terreny en

19 Inventari de Pere Gordils. Vegeu: Arxiu Històric Provincial de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Tossa de Mar, *Tertium manuale instrumentorum*, 1693-1695, sign. 26.

20 Arxiu Històric Provincial de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Tossa de Mar, *Manuale... instrumentorum*, 1738, sig. 35 i Notaria de Lloret de Mar, *Originale capibrevi iurium et reddituum...*, 1739-1741, sig. 92, pàgines 68r. i 69. Vegeu també Arxiu Comarcal de Ripoll, *Capbreu de Tossa*, 1739.

pendent en el camí de Tossa a Sant Grau, a més de 300 metres d'altitud. Tot i que en l'actualitat està abandonat, no fa gaires anys va estar ocupat.

12. Mas d'en Ferro

Aquest mas apareix en la llista de focs remences i en els fogatges posteriors, la qual cosa ens permet assegurar que superà la crisi de la baixa edat mitjana, va incorporar, a més, altres masos veïns com el mas Buada i el mas Bosch de Sant Benet. Posteriorment permutà la meitat del mas Buada per la meitat del mas Soler de Sant Benet. En el llistat de propietaris de 1871²¹ apareix a nom de Pere Bas. Disposava de quatre jornals de terra situats entre la riera i la carena que el separa del mas Samada. Va funcionar com a explotació agrària fins fa pocs anys; després va ser restaurada i convertida en segona residència. Les seves terres són conreades.

13. Can Font o mas Font

Actualment mas font és el nom d'una gran urbanització de Tossa que es va començar a edificar en la dècada dels 70 del segle XX sobre les terres de conreu d'aquest mas. Can Font apareix en la llista de focs remences i en els fogatges posteriors. També en altres documents consultats d'èpoques anteriors.²² Molt probablement les seves terres ja eren treballades en època romana, ja que en els seus voltants fou trobada una vil·la rústega dels segle I a.C. En el llistat de 1871 per a la Hisenda Pública apareix com a propietari Bonaventura Montaner. El mas va conservar el nom fins a la seva destrucció –de nit– a principis dels anys 80 del segle XX. Al seu lloc s'hi va construir l'Hotel Oasis.

14. Can Ganga o can Leandro

És una de les primeres edificacions alçades fora muralla en el segle XVI a la banda de llevant de Sa Roqueta. La primera citació d'aquest edifici data de 1506, com a «casali de Narcís Andreu».²³ Durant la segona meitat del segle XVIII la casa, que llavors tenia hortet, va ser propietat de l'indiano Tomas Vidal i Rey, que hi va morir el 1764. El 2002 va ser adquirida per l'Ajuntament, rehabilitada i condicionada com a museu etnogràfic. Can Ganga, exemple de gòtic civil popular, és una casa de tres plantes.

21 Santa Coloma de Farners, 23 de setembre de 1886. Sentència en el plet entre la Hisenda pública i diversos propietaris tossencs. Atès que una còpia de la sentència fou lliurada a cada un dels propietaris que eren part en el plet aquest document es troba en diverses arxius familiars tossencs, per exemple a l'Arxiu Esteve-LLach o a l'Arxiu Martí (Can Quimet «fuster»).

22 El mas Font apareix esmentat en diversos documents. Cf. Arxiu Aromir, Pergamins, lletres I (n. 1, any 1420), K (n. 3, any 1478) i A (n. 1, any 1478).

23 Arxiu Històric Provincial de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farnes, notaria de Tossa de Mar, *Nòtules*, 1503-1510, fol. 50.

15. Can Garriga

Documents del segle XVII parlen de l'existència, en aquest indret, d'un molí fariner derruït anomenat *molí d'en Vila* o *d'en Soler* i, més antigament, *molí d'en Pasqual*. El 23 de gener de 1699 el pagès Josep Garriga comprava aquesta casa-molí derruïda juntament amb els terrenys dels voltants. Dos anys després, el 28 de desembre de 1701, ampliava la propietat adquirint les terres properes al molí. I el 4 de desembre de 1702 Josep Garriga obtenia la llicència per a edificar una casa en aquest indret. Podem considerar aquesta data doncs, com el naixement de can Garriga.²⁴ Durant els anys següents en Josep Garriga i el seu fill i hereu, Jaume, ampliaren la propietat adquirint territoris propers a la casa. El padró de 1843²⁵ nomena a Miquel Garriga com a propietari d'aquest mas i en els números 615 i 616 del Registre fiscal de finques de 1895 hi consta Josep Garriga Dalmau com a posseïdor d'una casa i un molí. És una masia construïda en un turonet a la qual s'accedeix a través d'una gran portalada situada en un extrem de la closa que la separa de la carretera Tossa-Llagostera. A la biga de fusta d'aquesta portalada s'hi pot llegir la inscripció «Mas Garriga / J. Rossich». Cal pujar una escala per arribar a la casa. Hi ha, a més, tres construccions aïllades, totes a la dreta de la casa. A l'altra banda de la carretera hi ha les terres de la casa i un molí amb data del segle XVIII²⁶ a la llinda de la porta i la corresponent bassa, molt gran, amb una escala lateral. En aquesta casa s'atura uns minuts el Pelegrí de Tossa el dia de la tornada. Després de resar i de menjar allò que hom els ofereix, els pelegrins agafen la drecera de cal Rull. Des de l'any 1994 la casa és Can Garriga Paintball-Centre d'Esports i Natura.

16. Can Gich o mas Rabassa

Originàriament aquest mas era conegut com a mas Jalbert o Gelbert i ja és esmentat en documents del 1364.²⁷ Més endavant passà a la família Rabassa. En protocols notariais del segle XVI consta un Joan Rabassa i Ferrer com a propietari del mas Rabassa. Va superar la crisi de la baixa edat mitjana i els seus 40 jornals de terra el convertien, a més, en el mas amb el quintà més extens del terme. En època moderna posseïa diverses vinyes, terres ermes i boscoses, la meitat del mas Rostoll i grans extensions a les Coromines, molt properes al mas. La seva situació el convertí en l'única via de creixement de la vila i així, durant els segles XVI, XVII i XVIII, els seus propietaris anaren parcel·lant els camps. El 1748 es venia al comú una superfície d'unes tres o quatre vessanes per un preu de 800 lliures per

24 Arxiu Històric Provincial de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farnes, notaria de Lloret de Mar. *Originale capibrevi iurium et reddituum...*, 1739-1741, sig. 92, fol. 230. En aquest document Jaume i Josep Garriga presenten els documents que acrediten les successives compres per acabar creant el mas Garriga, o com era coneguda en aquells anys «la casa nova d'en Garriga».

25 Arxiu Axandri, *Padró*, 1843.

26 Només hi llegim clarament els dos primers dígits i el darrer: 17?1.

27 Ignasi MELÉ FARRÉ. *Una excursió a Tossa: notes per a una guia del que guarda interès històric, arqueològic i artístic: conferència* ... Blanes: Impremta Blandonia, 1927, p. 14-16

construir la nova església i parcel·lar la resta de la superfície en unitats que serien subhastades per recaptar fons per a la construcció del nou temple.²⁸ Es tracta d'una masia fortificada i té dos elements defensius: una torre quadrada al darrere, a l'esquerra, i una garita a la cantonada esquerra de la façana on figura la inscripció «J. Rabassa», nom del seu propietari a principis del segle XVI. En el segle XX hi va anar a viure la família Gich, actual propietària de la casa.

17. Horta Lluny

El 1895 n'era propietari Gumersindo Aromir Iglesias i consta al Registre fiscal de finques de 1895 amb el núm 586. Més endavant va passar a mans de Ferran Vilallonga Balam. La casa era al costat de la carretera Vella o camí Reial, l'actual avinguda Puerto Rico. Va ser enderrocada per construir-hi l'Hotel La Huerta, actual Hotel Marina Tossa.

18. Horta Parot o Horta Perot

Casa situada on actualment hi ha l'Hotel Golden Bahia, a l'avinguda Puerto Rico. Tenia un cos principal de dues plantes acabat amb cornisa i barana massissa i ambdós costats, cossos de planta baixa.

19. Horta Rosell

Casa de la plana que en el *Plano del Surgidero de Tossa* és anomenada *Casa Huertas del Mitg*. Les seves terres de conreu van ser parcel·lades i edificades a finals de la dècada dels 50 del segle passat. La casa i una nova construcció, que es comuniquen per un gran pati, són des de 1958 l'Hostal Horta Rosell.

20. Horta Rovira

Casa que estava construïda al final de l'actual avinguda Puerto Rico, on ara hi ha blocs de pisos. Envoltava la zona de la casa una tanca feta amb rajol, probablement de principis del segle XX.

21. Can Iern

També conegut com a mas Massanera. Etimològicament *maçanera* significa 'pomera borda'. Aquest és un dels primers masos dels quals es té constància documental, ja que el nom de Guillem de Masanera apareix entre els signants de la carta de poblament de 1186. Segons el capbreu de 1639, els seus camps tenien una extensió de 8 jornals de bou, però en el de 1739 ja són 20 jornals, gràcies a la incorporació de camps situats a ponent. En el primer capbreu apareix en mans de la família Rovira, propietaris del mas Rovira-Urgell, però a finals del XVII el vengué a la família Hyern (o Iern). El 1739 encara es capbrevava com a mas

28 Arxiu Històric Provincial de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Tossa de Mar, *Manuale instrumentorum et diversarum scripturarum*, 15-4-1748, sig. 37.

Can Iern.

Massanera, però més endavant anirà prenent el nom dels seus nous propietaris i passarà a nomenar-se can Iern. El 1895 tornà a canviar de propietari, tal com consta al núm. 610 del Registre fiscal, i passà a mans d'Antoni Moré Moré. Cal remarcar que en una sòlida construcció amb parets de façana de pedra arrebossada i pintada de blanc contrastava la porta d'entrada amb impostes de pedra i dintell de fusta, única a Tossa. Conservà el nom fins al seu enderrocament, l'abril de 1997, amb motiu de les obres de remodelació de la carretera de Tossa-Llagostera. Les seves terres actualment encara es conreen.

22. Jardí d'en Madrenys

Al llistat per a la Hisenda Pública de 1871 hi consta Bonaventura Madrenys com a posseïdor d'una «*casita con huerto*». Juntament amb l'horta Parot, aquesta casa i les seves terres eren al lloc que ara ocupa l'Hotel Golden Bahia. El nom ve del seu propietari, Enric Madrenys, farmacèutic, que hi cultivava herbes remeieres i moltes altres plantes, sobretot rosers. Adossat a l'esquerra hi havia un cos de planta baixa que en els darrers temps va servir de bugaderia, la *Lavandería El Jardín*, en referència al nom de la casa.

23. Can Martí

La notícia més antiga sobre els Martí correspon al 1221, quan Pere de Brama, prior del monestir de Ripoll, establí i introduí Pere Martí de Tossa als masos Vancells i Fiol. Per aquest establiment Martí va pagar 66 sous.²⁹ El 1289 Ramon Serra venia perpètuament a Pere Martí tot el mas Vancells amb les seves terres, honors i possessions. És possible que aquest dos masos, Vancells i Fiol, corresponguin al que més endavant serà el mas Martí: en la documentació desapareixen els dos primers topònims quan apareix el del mas Martí, fins llavors desconegut. En el capbreu de 1639 el seu propietari confessava tenir, a banda d'aquest mas, la meitat del mas Pasqual, la meitat del mas Serra, un molí fariner i disset altres propietats, tant boscoses com camps. El capbreu de 1739 evidencia que la família Martí amplia el patrimoni incorporant el quintà i altres terres del mas Urgell-Rovira. Durant el segle XIX l'entroncament per via matrimonial dels Martí amb els Esteve-Llach donà lloc al principal patrimoni rural del terme de Tossa, mantingut encara avui dia. En l'actualitat les terres del mas han estat convertides en un càmping. La casa està situada en el pendent del Puig Nau.

24. Can Minguet

Minguet és el diminutiu amb el qual era conegut Domingo Margenats Vilaseca (1851-1910), fill d'Esteve Margenats Morera (1823-1869). Aquest últim va ser el primer Margenats que s'establí a Tossa i va comprar, el 1849, les hortes on va edificar la casa. En el *Plano del Surgidero de Tossa* de 1885 aquesta casa està grafiada en el punt on interseccionaven i acabaven el actuals carrers Pola i Maria Auxiliadora. El plànol, però, no n'indica el nom. Les hortes van ser parcel·lades els anys 50 del segle passat i a la façana principal de la casa es va obrir una porta que dona a una escala per tal d'independitzar la planta baixa, habitatge, de la planta pis, que eren habitacions de lloguer, totes amb bany.

25. Molí d'en Rissech

És confessat en els dos capbreus de 1639 i 1739 per Antoni Darder i un seu descendent amb el mateix nom. Es tracta d'una casa construïda a la banda de baix del camí al Puig de les Cadiretes i al costat del torrent d'Aiguafina, molt a prop del terme de Llagostera. La casa actualment es troba deshabitada i les heures cobreixen gran part de la façana.

26. Molí Lluny

En el capbreu de 1639 trobem aquest molí confessat per Antoni Darder i en el 1739 el capbreva Antoni Darder, descendent de l'anterior. Al llistat per a la Hisenda Pública de 1871, Pedro Moré Parot hi consta com a propietari; més endavant, al

29 Arxiu Esteve-Llach, 120.

Registre fiscal de finques de 1895, amb el número 608, s'esmenta Antoni Moré Moré, probablement el seu fill, com a amo del molí. La masia, de parets de pedra i rajol, va ser construïda al costat de la riera en una zona amb pendent, de manera que per la façana de darrere es pot accedir directament al primer pis.

27. Mas Padró, Can Gorri o Cas Viudo

Trobem nomenada la casa en el setmanari de Canet de Mar *La Costa de Llevant*, el 31/12/1911, on parla de l'horta de Tossa coneguda com a can Gorri, propietat aleshores de Francisco Rissech Samada, cognom amb el qual s'anomena aquesta casa en el *Plano del Surgidero de Tossa*. Segons documentació de 1739,³⁰ les terres tenien set jornals de bou d'extensió, però no s'hi esmentava cap casa. Està situada a l'actual avinguda Puerto Rico.

28. Sa Pauma

Casa construïda a principis del segle XX per Fernando Vilallonga per a hostatjar-hi l'hortolà Josep Gamell Huix i la seva família. Les seves hortes eren feixes que cobrien tota la muntanya i arribaven fins a la sorra de la platja de la Mar Menuda, anomenada també Sa Pauma o Sa Bauma. Tota aquesta zona ara és ocupada per l'Hotel Mar Menuda.

29. Can Pericàs o Molí Prop

El 1342 era propietat del mas Salvador i del mas Sans (quatre cinquenes parts i una cinquena part, respectivament) i era conegut com el molí de Bernat Soler. Bernat Soler havia estat batlle de la vila durant les primeres dècades del segle XV. La casa actual, amb característiques del segle XIX, va ser construïda amb paret de rajol. Les terres d'aquest molí, 12 jornals segons els capbreus d'època moderna, foren dividides: la part meridional fou conreada pels seus masovers durant uns anys i la part septentrional va ser donada per Anna Esteve-Llach, la seva propietària, al consistori municipal el 1991 i s'hi va edificar la zona esportiva de la vila. Actualment la casa està abandonada i ha perdut part de la coberta i de la planta superior.

30. Mas de sa Planella

Situat al massís de Cadiretes, en els dos capbreus de 1639 i 1739 apareix com a derruït en mans dels propietaris del mas Darder. Es tracta, doncs, d'un antic mas rònec.

30 Arxiu Històric de Girona, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Lloret de Mar, *Originali capibrevii iurium et reddituum...*, 1739-1741, sig. 92, p. 279r. La identificació resulta senzilla; afrontava a l'est amb la riera de Tossa, a migdia amb el torrent anomenat del Viver i a ponent amb el camí ral (actualment avinguda Puerto Rico).

31. Can Prim

En aquesta casa hi vivia amb la seva família Joan Ribas Cuní (1851-1930) el qual, segons s'explica, havia estat assistent del general Prim,³¹ d'aquí el nom de la casa. És una construcció de petites dimensions i està situada al principi del camí de pujada que porta al Xalet Vermell, al costat del Torrent dels Moros, just davant de la vinya d'en Darder. Actualment està ben conservada i habitada. A prop s'hi va construir, a finals del segle XX, una altra casa.

32. Cal Rull, mas Ferran o mas Bosch de Sant Benet

És una masia construïda al final de la pujada de l'Oliver, als peus de Puig Pollastre. El 13 de març de 1305 l'abat Ramon concedia a Pere Bosch i a la seva esposa Guillermina una terra erma a l'indret anomenat Codines i, tres-cents anys després, el mas Bosch de Sant Benet posseïa el bosch Codines. Podem deduir, per tant, que els Bosch abans esmentats eren els senyors útils del mas Bosch de Sant Benet. El 1522 el pagès Jaume Ferro era propietari dels masos Ferro i Bosch de Sant Benet.³² En els capbreus d'època moderna el mas sempre apareixerà en mans dels senyors útils del mas Ferro. A principis del segle XIX el trobem anomenat per primer cop com a mas Ferran.³³ Des del segle XIX en els documents se l'anomena mas Ferran, si bé és conegut com a cal Rull, nom de qui el va habitar en la primera meitat d'aquell segle. Gran part de les terres del mas estan conreades i les feixes, a tocar la carretera, són hort.

33. Mas Salions o Torre Blanca

A la donació de l'alou de Tossa feta el 20 de desembre de 966 pels marmessors del comte Miró ja s'esmenta l'església de Sant Lions. Aquesta església, la ubicació exacta de la qual es desconeix, va cedir el seu nom a una cala, un puig, un mas i a la família que l'habitava. El mas apareix en la llista de focs remences en la persona de Guerau de Senlions. També apareix esmentat en el fogatge de 1497 com a *Sant Lions* i en el de 1515 com a *Grau sant Lions del mas*. El capbreu de 1639 el descriu com un mas «*cum domibus et turri*», amb quintana, vinyes, bosc, terres i un molí fariner derruït. Segons aquest mateix capbreu, el mas havia pertangut a Jaume Sanlions, hereu d'Antoni Sanlions i la seva esposa Marianna, fins al 30 d'agost de 1617, data en la qual passà a mans de la Universitat de la vila. El 17 d'agost de 1621 aquesta en féu donació al prevere Jaume Vidal i als pescadors Salvi Prats i Grau Prats com a operaris de la capella de Sant Grau. Per aquesta raó, a principis de XIX hi hagueren intents d'expropiar-la per part de l'Estat. L'edifici era una masia

31 Carmelo SALLÉS i David MORE. *Diccionari de més de mil mots de la història de Tossa*. Col·lecció Quaderns d'Estiu Tossencs, 9. Ajuntament de Tossa de Mar, Diputació de Girona i Generalitat de Catalunya. Tossa de Mar, 2009. p. 262. També per tradició oral.

32 Arxiu Brugueras, 40.

33 Arxiu Comarcal de la Selva, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Tossa, *Manual*, 1807-1815, sig. 6, fol. 21.

fortificada amb una torre de defensa, possiblement del segle XVI, de planta quadrada i tres pisos amb merlets i mènsules. Es va habitar fins més enllà dels anys 60 del segle passat. Fa uns quinze anys presentava una imatge clara d'abandonament: la torre estava en bon estat, però la casa, del segle XIX, havia perdut gran part del sostre; de la cornisa i de la barana, característics de l'arquitectura d'aquell segle, només en quedaven testimonis. L'aspecte de les parets de la casa i de la torre, tètric i fosc, contrastava amb el nom amb què també era coneguda, Torre Blanca, pel seu color orginal. Els nous propietaris, que la van adquirir a començaments d'aquest segle, hi van fer una gran rehabilitació i l'han pintada de color crema.

34. Can Samada

Documentalment és el mas més antic de Tossa, ja que el seu nom apareix com una de les afrontacions del terme de Lloret l'any 1079. El seu propi nom *Sa Masada* (és a dir, la Masia) podria fer pensar que en algun moment fou l'única construcció sòlida de la zona, en contraposició a les cabanes en les quals habitaven els pagesos del lloc. En el segle XV el senyors útils del mas Samasada adquiriren el veí mas Agustí. Avui dia l'extensa superfície d'aquests dos masos l'ocupa un càmping, una urbanització i diverses terres boscoses. El mas Samada, nom actual, es conserva tot i que la seva façana evidencia importants reformes realitzades probablement entre finals del segle XVIII i el XIX. El cognom dels propietaris és Bas des del segle XVII, ja que el 20 d'abril de 1637 la pubilla Maria Samasada es va casar a la capella de Sant Benet amb Miquel Bas, de Solius. El mas tenia dues rescloses i l'aigua que es recollia servia per a regar i abastar la casa. Més avall, després d'un camí amb dues fileres d'arbres, hi ha una font, davant la qual van condicionar-hi una taula, que es manté.

Can Sans.

35. Can Sans, can Sans d'Aiguabona

El document més antic que fa referència a aquest mas és una carta precària atorgada el 1315 en la qual es confirmava a Guillem Sans el seu mas Sans, la peça de terra coneguda com la Rabassada d'en Sans i altres propietats.³⁴ Diversos documents del segle XIV constaten la continuïtat d'aquesta família al capdavant del mas. Per la carta precària de 1478 sabem que, a més del quintà, el mas posseïa quatre altres camps, dues terres, una feixa, una muntanya, un bosc, una terra a la Carbonera i dos molins, un dels quals amb camps. El mas apareix en la llista de focs remences com a «Miquel Sants per lo mas Sants» i en els dos fogatges següents, la qual cosa fa pensar en un ús ininterromput com a habitatge i com a explotació durant tota l'edat mitjana. En el capbreu de 1639 el nombre de propietats declarades ja era molt inferior al de 1478, i en el de 1739 apareix com a part del patrimoni dels Vidal, propietaris del mas Salvador de la Creu, que l'havien adquirit el 1733. Hi ha un rellotge de sol amb la inscripció «*Mansus Sans. Aromino, dominum iuste mei, me fecit. Anno 1880*».

36. Sant Benet

Situada al costat de l'ermita, de la qual agafa el nom, trobem l'edificació històrica de Sant Benet. La primera notícia d'aquesta casa la trobem en una acta del comú de Tossa del 12 d'octubre de 1854, en la qual consta que en sessió extraordinària es reuneixen per a discutir sobre la manifestació del Sr. Francesc Rissech, aleshores propietari de la finca, de construir una casa de manera que «*la pared de dicha casa debía cargar sobre la de la capilla por la parte de la plaza, y el ventanico que da al altar mayor debía recibir la luz del patio de la propia casa donde quedaba encerrado*». La resposta fou «*que el Ayuntamiento debía de obligación defender los derechos del común y que si no hacía él constar positivamente que la Capilla, Plaza y demás terreno contiguo por la parte de ésta fuese suyo, que debía abstenerse de tal construcción...*». Més endavant, una acta de l'Ajuntament del 6 de juny de 1924 reflecteix una altra polèmica semblant amb el Sr. Josep Ferran, que aleshores n'era el propietari. Aquesta edificació es va concebre com a residència d'una família benestant i no com a masia. Tot i que al llarg de la història si que n'ha fet i encara en fa funció.⁹ mostra d'això n'és l'era situada a la banda est de la casa i les pallisses, graners i corts que podem trobar en la construcció adossada i al voltant dels camps. Regentada per Llorenç Pujol Ferrer, actualment és l'única explotació agrícola i ramadera en actiu a Tossa. La família Pujol ha viscut al mas des de 1915, quan el matrimoni Llorenç Pujol Montpart, fill del mas d'en Ferro de Tossa, i Carme Mundet Vidal, nascuda a can Fornaca de Caldes de Malavella, van entrar al servei de la família de Francesc Rissech en qualitat de majordoms.

34 Arxiu Aromir, Pergamí 126.

37. Sant Grau

No es tracta pròpiament d'un mas sinó d'un santuari, però el fet que adossada a la capella hi hagués una explotació agrària i que sobre ambdues construccions hi hagués un domini útil, uns censos per pagar i un masover, es pot entendre com a casa-santuari i com a tal s'ha inclòs en el present llistat. Un cronista d'Aurillach afirmava que en el segle XIII Maria, filla del comte de Montpeller i esposa de Pere el Catòlic, rei d'Aragó, havia aconseguit relíquies de Guerau d'Orlhac i les havia portades fins a la capella tossenca. Segons la llegenda, la construcció de la capella s'hauria dut a terme entre el 913 i 1213, data de la mort de Maria de Montpeller, però el permís de construcció de la capella és de 1409. Alguns anys després, la capella hauria estat destruïda i a principis del degle XV l'anacoreta Jaume Corbera refé el santuari. El 1558, Grau Salions va comprar el domini útil d'unes cent vesanes de bosc, dintre del qual hi havia la capella de Sant Grau i el 23 de juliol de 1560 en va fer capbrevació. El 28 de gener de 1597 els jurats, síndics i procuradors de la vila signaren una concòrdia amb el reverent portuguès Fray Luiz de Sousa per fer-li donació de per vida de la capella. Una donació similar a la que rebé el 1602 el prevere tossenc Jaume Vidal, a canvi de fer-hi contínua residència. El 21 de juny de 1800 es procedí a peritar les finques del santuari de sant Grau, incloses les terres del mas-torre Salions. Aquesta desamortització i la posterior Guerra del Francès provocaren l'abandonament del santuari i el seu posterior enrunament. No va ser fins al 1882 que la capella va ser reedificada gràcies al finançament de Grau Rodés i Moré.³⁵

38. Can Seca

Casa construïda als peus de Puig Taneca. Fotografies de principis de segle passat ens mostren una construcció de dues plantes amb un cos alt de treball adossat a la dreta. A principis dels anys 60 del segle passat es va fer una ampliació que va duplicar la superfície existent i una rehabilitació que no permet reconèixer en la nova construcció cap element de la casa original.

39. Mas Serra

El document més antic sobre aquest mas reula fins al 1264 quan s'esmenta el mas de Ramon Serra. El 1478 el propietari era Narcís Serra,³⁶ però el mas no apareix en la llista de focs remences de 1486. Podem datar, doncs, el seu deshabitament a la segona meitat del segle XV. El mas Serra va passar a mans de la família Darder, que el 1579 en va vendre una meitat als propietaris del mas Salvador de la Creu i l'altra meitat als propietaris del mas Martí. De la casa només en queden algunes pedres al quilòmetre 1 de la carretera Tossa-Llagostera, però en resta el nom en el topònim *Creu del mas Serra*, un lloc important de la llegenda del Pelegrí de

35 Ignasi MELÉ, *Tossa. Concurs geogràfic-històric-arqueològic local*. Blanes: Editorial Blandònia, 1926, p.38.

36 Arxiu Aromir, Pergamí 126.

Tossa recollida per Vicenç Darder Dellonder: «*Cuenta la tradición que huyendo una mujer, azorada, halló a un kilómetro de la población y en el punto llamado Creu del Mas Serra a otra mujer...*»³⁷

40. Mas Simonell o can Prats

El 1368 apareix com a venedor d'una feixa de terra un tal Bononat Simonelli del Mercadal. Les afrontacions de la feixa venuda i els censos fan suposar que era el senyor útil del mas Simonell. En el segle XVI aquest mas era treballat per la família Prats, però continuà conservant el nom de Simonell, encara que per aquelles dates part del seu quintà ja havia estat parcel·lat i venut. Prop de la casa, al jardí, hi ha una torre de vigilància i, al camí, a tocar la tanca de la propietat, trobem una capelleta dedicada a sant Antoni de Pàdua.

41. Mas Soler de Sant Benet

Les restes de les parets d'aquest mas s'insinuen entre la vegetació, al costat del camí Reial, davant d'on ara hi ha les corts de porcs del mas Sant Benet. Des d'aquest lloc es té una visió completa de les terres de conreu que van pertànyer primer al mas Soler i després al mas Sant Benet, construït el segle XIX al costat de la capella del mateix nom. L'antiguitat del mas Soler podria regular com a mínim fins al 1186, quan fou redactada la carta de poblament, ja que un dels pagesos esmentats fou Grau de Soler. El 1454 apareix en la documentació un Pere Solers del veïnat de Sant Benet³⁸ entre els diferents senyors útils de masos. El 1561 el pagès Pere Soler era senyor útil i propietari del mas, el seu fill Grau i el seu nét, també Grau, foren els últims habitants del mas. El 24 d'abril de 1613, després de moltes penúries, el mas Soler era venut en subhasta pública per pagar unes misses d'estaca. Els compradors foren Antich Ferro, del mas Ferro, i Benet Martí Bendrich, del mas Bendrich, que en pagaren 220 lliures i 10 sous cadascun. Posteriorment en tenim referències en un document conservat a l'Arxiu Parroquial, on trobem una anotació de rèdits de l'Obra de Sant Vicens de la vila de Tossa, començat el 1689 però basat en un d'anterior, que diu: «els propietaris del mas Ferro i mas Bendrich paguen certes meitadelles d'oli en concepte del camp de Sant Benet del mas Soler.»³⁹

42. Sa Sureda

Casa de petites dimensions que va ser construïda a mitjan segle passat en una zona on hi havia hagut una sureda. En l'actualitat és un habitatge que consta de 3 hectàrees de terres ocupades actualment per l'Associació Protectora d'Animals

37 Vicenç DARDER DELLONDER. *El Distrito Farnense: periódico independiente de avisos y noticias: defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Lloret y su comarca*, 82 (20-01-1895), p.1.

38 Arxiu Aromir, Pergamí 16.

39 Arxiu Parroquial de Tossa, *Llibre de rèdits de l'Obra de Sant Vicenç*, començat el 1689.

i Plantes de Tossa de mar - Fundació Chari Cruz. S'hi han construït cossos de planta baixa a la dreta i al darrere per a dependències relacionades amb la cura d'animals abandonats, gats i gossos principalment.

43. Can Toni Pau o mas Carbotí

Masia situada a la carretera Tossa-Lloret en un turonet, a gairebé 200 metres d'altitud, amb vistes al mar i al massís de Cadiretes. El 1365 Pere Carabotí i la seva esposa Sibil·la feien venda d'una feixa i mitja que posseïen a la Condamina. Aquest esment és la referència més antiga trobada en aquest mas. Diversos documents del segle XVII permeten deduir que la família Mas el treballava. En el capbreu de 1739 és confessat per Jaume Mas, l'extensió dels seus camps de conreu era de 25 vessanes. El nom Toni Pau provindria probablement d'un Antoni Pau Mas, descendent de Jaume Mas, que el va treballar en el segle XVIII. La vil·la romana trobada a la zona rep el nom de Vil·la romana del mas Carbotí.

44. Can Truges o can Rúfol

En trobem la primera notícia el 1822 quan un «Joan Alsina, treballador de Canet, fou establert per Anton Moré Molinas a una vinya amb oliveres i altres fruiters al Torrent dels Moros».⁴⁰ Més tard, en el llistat per a la Hisenda Pública de 1871, hi consta Jaime Moré Bas com a propietari d'una «*casa huerta y una casa noria*» amb 46,03 vessanes. Actualment aquesta casa està deshabitada i a l'estiu les seves terres es fan servir d'aparcament de cotxes. La proximitat d'aquesta casa amb el cementiri ha propiciat la dita «Anar a parar a Can Truges» per a referir-se al fet de morir-se.

45. Can Vilas, Campdargila o Campdargel

La primera constància que tenim d'aquest topònim es remunta al 1287, quan en una venda apareix com a testimoni un tal Pere, fill de Pere de Campo argila.⁴¹ El 1478 és esmentat un tal Vicens Campdargila com a antic propietari d'una terra a «lo Viver».⁴² El mas Campdargila apareix en la llista de focs remences de 1486. El capbreu de 1739 permet identificar aquest mas amb l'actual mas Vilas. L'any 1991 es van començar les obres de reforç estructural i de sanejament exterior, però la mort sobtada i violenta del propietari va provocar la paralització dels treballs i, fins a dia d'avui, no s'han repès. Hi ha un hort al costat de la casa.

40 Arxiu Comarcal de la Selva, Districte Notarial de Santa Coloma de Farners, notaria de Tossa de Mar, *Manual*, 1816-1823, sig. 7, f. 7-8.

41 Arxiu de can Samada, Pergamí 12.

42 Arxiu Aromir, pergami lletra A, n. 1 (1478).

Descripció dels principals elements arquitectònics de les cases i masies estudiades

Elements arquitectònics

		Parets				Coberta		Altres construccions
		Porta entrada	Finestres	Altres	Inscripcions	Tipologia	Ràfec	
1	Ca l'Aromir	Llinda monolítica	Balcons emmarcats amb pedra	Timpà a la façana - Reixes a la planta baixa		2 aig. vessants façanes laterals	2 filades teula i 1 filada rajol - cornisa	Casa masovers, 2 pous, era, porxo, annexos planta baixa
2	S'Arrupit		Central 1r. pis té arc rebaixat			2 aig. vessants façanes prin.		Annexos casa, pou, pou de glaç
3	Can Barraca*							
4	Mas Bendrich #							Forn
5	Can Bou*		1 balcó a la façana			2 aig. vessants façanes prin.		Un annex a la casa de planta baixa
6	Casa Blanca*	Arc rebaixat	Balcons	Finestreta sobre porta entrada		2 aig. vessants façanes prin.		Dos annexos a la casa de planta baixa
7	Casalots #							
8	Can Coure	Arc mig punt amb dovelles de pedra	Gòtiques, amb impostes i reinaxentistes	Rellogetge sol	A la llinda: «1660»	2 aig. vessants façanes prin.	1 filada teula i 1 filada rajol	Capella de St. Jaume (s. XX), era, pou.
9	Can Cruz		Rectangulars, petites			1 aigua		5 cossos adossats
10	C/ Església, 6	Llinda de pedra	Emmarcades amb pedra, finestra central amb ampit	Reixes finestres planta baixa		2 aig. vessants façanes laterals	1 filada rajol i 1 filada teula	
11	Cas Federal		Emmarcades	Doble escala a façana principal				Cossos adossats a la façana posterior
12	Mas de'n Ferro	Arc de mig punt, grans dovelles	Emmarcades amb pedra, finestra central d'arc conopial gòtic			2 aig. vessants façanes prin.	1 filada teula i 2 filades rajol	Porxo de grans dimensions, Pou, restes era
13	Can Font*	Arc mig punt amb dovelles de pedra	A Planta pis 3 finestres amb impostes			2 aig. vessants façanes laterals		Porxo, corts, era
14	Can Ganga	Arc mig punt amb dovelles de pedra	D'arc conopial gòtic amb arquets, finestra amb angelots	Matacà	Al dintell interior: «1550»	2 aig. vessants façanes prin.	1 filada teula i 1 filada rajol	
15	Can Garriga	Llinda monolítica	Emmarcades amb pedra		A la portalada: «Mas Garriga (J. Rosich)»; al molí: «1701»	2 aig. vessants façanes prin.	2 filades rajol 1 filada teula	Portalada, pou, restes era, molí, bassa, 3 altres construccions
16	Can Gich	Arc mig punt amb dovelles petites	La central amb impostes	Garita de vigilància	A la garita: «J. Rabassa»	Vessants a façanes prin.	1 filada rajol i 1 filada teula	Torre de vigilància, garita

17	Horta Lluny *	Arc rebaixat	Rectangulars, reixa planta baixa			2 aig. vessants façanes prin.		Porxada lateral, porxo dues plantes, corts.
18	Horta Parot*		Un balcó central	Porta amb arc rebaixat a annexa		Plana amb barana macissa		Ambdós costats façana annexos de planta baixa
19	Horta Rosell	Llinda monolítica	Una finestra gòtica amb arquets		Llinda de la porta: «1787»	2 aig. vessants façanes laterals	2 filades rajol	Pou a tocar façana
20	Horta Rovira *		Quadrangulars	Escala exterior		L'aigua, vessants a façanes prin.		Cos auxiliar davant
21	Can Iern #	Impostes de pedra i dintell de fusta	Cental primer pis amb impostes			2 aig. vessants façanes prin.	1 filada teula	Ambdós costats annexos de planta baixa, era.
22	Jardí d'en Madrenys*		Dintell, un balcó central.	4 graons d'accés		Coberta plana amb balustrada		Cossos adossats a la esquerra
23	Can Martí	Arc rebaixat amb dovelles de pedra	Amb impostes, gòtiques			2 aig. vessants façanes laterals	1 filada teula	Pou
24	Can Minguet	Arc rebaixat de pedra	Rectangulars			2 aig. vessants façanes prin.	Sense ràfec. Ara canal	Pou, safareig
25	Molí d'en Rissech				A la porta lateral: «Pere Rísec 20 8e / 1821»	2 aig. vessants façanes laterals		
26	Molí Lluny	Llinda monolítica	Emmarcades amb pedra, arc de rajol	Rellotge de sol	Dintell de la porta lateral:«PMP 1785»	2 aig. vessants façanes prin.	1 filada rajol, 1 filada altern. rajol i teula	era
27	Mas Padró		Rectangulars, d'arc de mig punt	Timpà a la façana lateral		2 aigües	Cornisa, acroteri	era
28	Sa Pauma*					2 aigües		
29	Can Pericàs		Quadrangulars petites		A la bassa circular: «Any 1933»	2 aig. vessants façanes prin.	Sense ràfec	Molí amb bassa, 2 annexos planta baixa, bassa circular
30	Mas de Sa Planella #							
31	Can Prim		Quadrangulars petites			1 aigua vessant a façana prin.		Pou
32	Cal Rull		Amb impostes, emmarcades amb rajol			2 aig. vessants façanes laterals	1 filada de teules	Font i taula, bassa, 2 pous, rajoleria
33	Mas Salions			Torre de defensa				
34	Can Samada	Arc rebaixat de pedra	Rectangulars emmarcades amb pedra	Timpà semicircular a la façana	A la barana del balcó: «1855»	2 aig. vessants façanes prin.	Cornisa amb mènsules	Font i taula
35	Can Sans	Arc de mig punt amb dovelles de pedra	Quadrangulars emmarcades amb pedra	Rellotge de sol	(Al rellotge de sol)	2 aig. vessants façanes laterals	1 filada de teules, 1 filada de rajol	Una gran bassa

36	Sant Benet	Arc rebaixat amb dovelles de pedra	Rectangulars emmarcades amb pedra	Espiera sobre la porta		2 aig. vessants façanes prin.	Cornisa	Capella, pou de glaç, corts, era, forn de rajols, resclosa, pous, bògit
37	Sant Grau	Abans llinda monolítica, ara arc de mig punt amb dovelles de pedra	Emmarcades amb pedra			2 aig. vessants façanes laterals		Capella
38	Can Seca					2 aig. vessants façanes laterals		Torre
39	Mas Serra #							
40	Mas Simonell	Llinda monolítica	Quadrangulars emmarcades amb pedra			2 aig. vessants façanes laterals		Torre de defensa
41	Mas Soler #							
42	Sa Sureda					1 aigua	Sense ràfec	Cossos de planta baixa
43	Can Toni Pau	Llinda monolítica	Rectangulars			2 aig. vessants façanes prin.	Cornisa	Diversos cossos adossats
44	Can Truges	Llinda de pedra		Balcó lateral amb timpà		2 aig. vessants façanes laterals	1 filada de rajol	Bassa, pous
45	Can Vilas		Quadrangulars emmarcades amb pedra	Parallamps		2 aigües vessants a façanes laterals, coberta plana a l'edifici annex		Era, un edifici de planta baixa

* Desaparegudes

Només en queden algunes restes

Dades històriques

	Nom	Altres noms	Actualment dona nom a	Primera citació	Cronologia construcció	Padró 1930 afores	Seccions sensales 1940 (afueras)	Catalogació				Estat conservació	Ús actual
								Interès local	Invent. Patrim. La Selva	Patrim arquit Catalunya	B. C. I. N.		
1	Ca l'Aromir	Mas Salvador de la Creu - Mas Vidal	La casa	1478		X	X	X				Bo	Habitatge
2	S'Arrupit	Sa Rupit	La casa			X	X	X		Pou de glaç		Bo	Habitatge
3	Can Barraca											Enderrocada	-
4	Mas Bendrich*		Zona	1186				X				Algunes restes	-
5	Can Bou	Casa Boada					X					Enderrocada	-
6	Casa Blanca	Mas Rigau	Cnt. Residencial - Unitat actuació POUM	1420		X	X					Enderrocada	-
7	Casalots*		Zona	1639				X				Algunes restes	

8	Can Coure	Mas Darder	La casa	1264	S.XV, S.XX	X	X	X	X	X	Bo (restaurada)	Habitatge
9	Can Cruz	Can Sínia	La casa	1639			X				Bo	Habitatge
10	C/ Església, 6	Bar El Pozo - Bar Bounty		1757	S.XVIII			X			Bo	Bar
11	Cas Federal	Casa Aigua de Bigues	La casa				X					
12	Mas d'en Ferro		La casa	1486	S.XV, S.XVI, S.XX	X	X	X	X	X	Bo (restaurada)	Habitatge
13	Can Font		Urbanització			X	X				Enderrocada	-
14	Can Ganga	Can Leandro	Museu Etnogràfic	1506 Casali de Narcís Andreu	S. XVI - S.XXI			X		X	Bo (restaurada)	Museu Etnogràfic
15	Can Garriga		Casa- Paintball	1699	S.XVI, S. XVII, S.XX	X	X	X		X	Bo	Centre d'esports i natura
16	Can Gich	Mas Rabassa - Mas Jalabert - Mas de la Torre	Torre- La casa	1634	S. XVI - S.XVII - S.XX			X	X	X	Bo	Habitatge
17	Horta Lluny		Unitat actuació POUM	1639		X	X				Enderrocada	-
18	Horta Perot	Horta Parot	Unitat actuació POUM				X				Enderrocada	-
19	Horta Rosell		Casa- Hostal			X	X				Bo	Hostal
20	Horta Rovira				Principis S.XX						Enderrocada	-
21	Can Iern	Mas Massanera	Pastisseria al poble	1186		X	X				Algunes restes	-
22	Jardí d'en Madrenys						X				Enderrocada	-
23	Can Martí		Casa- Càmping- Pla especial POUM	1221	s. XVI - s. XVII - s. XX	X	X	X	X	X	Bo	Habitat (estiu)
24	Can Minguet	Can Margenats	La casa		s. XIX - s. XX	X	X				Bo	
25	Molí d'en Rissech	Molí d'aigua d'en Dalmau	La casa		s. XVIII			X				
26	Molí Lluny	Molí d'en Darder - Molí d'en Moré	La casa		s. XVIII	X	X	X		X		
27	Mas Padró	Cal Vidu - Can Gorri - Casa dels bous d'en Rissech	Hostal		s.XVIII - s. XX	X	X					
28	Sa Pauma	Sa Bauma - La Palma			Inicis s. XX	X	X				Enderrocada	-
29	Can Pericàs	Molí Prop - Molí d'en Martí - Molí d'en Vidal	La casa	1342	Casa s. XIX	X	X	X		X		
30	Mas de Sa Planella*		Zona					X			Algunes restes	-
31	Can Prim		La casa		s. XIX, s. XX	X	X				Bo	Habitatge

32	Cal Rull	Mas Can Rull - Mas Ferro - Mas Bosch de st. Benet	La casa	1305	s. XVI	X	X	X		X			
33	Mas Salions	Mas Salionç Torre Blanca	La casa		Torre s. XVI - Casa. XIX i XX	X	X	X	X	X	X	Bo	Habitatge
34	Can Samada		La casa - Càmping	1079		X	X	X				Bo	Habitatge
35	Can Sans	Can Sans d'Aiguabona	La casa	1308	S. XVI-S. XVIII-S.XX	X	X	X	X	X		Bo	
36	Sant Benet		Casa - Capella - Carnisseria (poble)	1854	Casa, s. XIX; capella, s. XV	X	X	X Capella - Pou de glaç - bògit	X (Capella)	X (Capella)		Bo	Habitat, capella, expl. agrícola i ramadera
37	Sant Grau	St.Grau d'Ardenya - St. Grau de Vallpregona	La casa - Santuari - Urbanització		s. XIX	X	X	X	X (Capella)	X (Santuari i masia)		Bo	Restaurant/ Capella
38	Can Seca		La casa		s. XX	X	X	X		X		Bo	Gran rehabilitació i ampliació
39	Mas Serra*		Creu del camí	1264									-
40	Mas Simonell	Mas Simonell del Mercadal - Can Prats	La casa	1368				X				Bo	Habitatge
41	Mas Soler de Sant Benet*		Zona					X				Algunes restes	-
42	Sa Sureda		La casa		s. XX							Bo Rest/ampli.	Habit. refugi anim
43	Can Toni Pau	Mas Carbotí - Mas Carabotí	La casa	1365		X	X	X				Bo	Habitatge
44	Can Truges	Can Rúfol	La casa, unit. - Actuació POUM					X					
45	Can Vilas	Campdargila - Campdardel	La casa - Restaurant al davant	1287	s. XVIII, s. XIX - s.XX	X	X	X					En obres

* Cases en runes ja el 1930

Cloenda

Les característiques arquitectòniques, les façanes de les cases i masies de Tossa donen fe de la riquesa patrimonial del poble: tot tipus de portals d'entrada, finestres (amb impostes, gòtiques, renaixentistes...), varietat de ràfecs... Hi trobem edificacions amb un gran ventall de dates, de des del segle XV (Can Sans) fins al segle XX (Sa Sureda). Cases i masies senzilles o amb elements de més valor arquitectònic. Cases ben conservades o rehabilitades i d'altres que s'esfondren. Cases, com can Cruz, can Garriga i ca l'Aromir, que tenen un important paper en la tradició del Pelegrí de Tossa. Cases els noms de les quals formen part de la toponímia del poble. Cases lligades al paisatge que les envolta. En definitiva, construccions que han esdevingut testimonis de la Tossa menys coneguda, la lligada al camp i al bosc, una Tossa que caldria preservar.

A l'apartat «Les cases. Història d'una evolució» de *Les masies de Sils* podem llegir: «Canvis socials i econòmics profunds provoquen l'abandonament de molts masos, alguns dels quals seran reocupats per forasters que, en funció dels seus possibles, els reformaran més o menys, i, en funció dels seus gustos ho faran més o menys encertadament».⁴³ Això també es pot aplicar a les cases i masies que no canvien de propietari... Caldria, doncs, que els seus propietaris les valoressin justament, sigui des del punt de vista arquitectònic, històric, mediambiental, paisagístic o social, a fi de conservar-les i mantenir-les. El present treball, fet per persones que provenen del món de la masoveria, intenta aportar el seu granet de sorra per tal d'afavorir el coneixement i, per tant, l'estima i la preservació d'aquest patrimoni arquitectònic i històric, tot conservant-ne la memòria i esperant que la informació aplegada aquí es pugui completar en treballs posteriors.

Bibliografia

- Diccionari visual de la construcció. Capítol 3: Elements constructius de l'edifici.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, 1994, 64 p.
- COSTA, Lluís (coord.). *Les masies de Sils. Símbol d'una època.* Sils: Ajuntament, 2005, 38 p.
- ESTEBAN DARDER, Vicenç. «Les cases de pagès». Dins: Programa de l'Homenatge a la Vellea. Tossa de Mar: Ajuntament, 1977, 12 p.
- FERRER GICQUEL, Jordi; SUREDA SOLÀ, Rosa M. *Tossa refugi de colors.* El Papiol: Editorial Efadós; Tossa de Mar: Ajuntament de Tossa, 2007, 207 p.
- FLORENSA JAUMENDREU, Joan. «Nou recull de noms de llocs de Tossa». *Turissa*, 15 (1994) p.25-29.
- GASCONS BASSAS, Salvi. *Tossa i el seu Pelegrí.* Barcelona: Selecta, 1982, 412 p.

43 Ramon RIPOLL MASFERRER. «Les masies de Sils, símbol d'una època: El futur de les masies». Dins: *Festa Major de Sils*. Sils: Ajuntament, 2005, p. 21.

- LLEONART FABRELLAS, Jaume; MUNDET TORRES, Maria del Pilar. *Tossa*. Girona: Diputació de Girona, 1987, 95 p. (Quaderns de la Revista de Girona, 14)
- LLINÀS POL, Joan; MERINO SERRA, Jordi. *El Patrimoni de la Selva*, vol. 2. Santa Coloma de Farners: Consell Comarcal de la Selva, 1998, fitxes 398-430.
- MUNDET TORRES, Joan. *Homes i paisatge: Tossa segles XIV-XVIII*. Girona: Universitat de Girona, 2001. [Treball de recerca del doctorat d'història dirigit per Rosa Congost i Colomer]
- PINYOL LLÉSSERA, Eva. *L'Abans. Tossa de Mar. Recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2007, 678 p.
- RIPOLL MASFERRER, Ramon. *Les masies de les comarques gironines*. Girona: Gòthia, 1983, 159 p.
- SALLÉS FERNÁNDEZ, Carmelo; MORÉ AGUIRRE, David. *Diccionari de més de mil mots de la Història de Tossa*. Tossa de Mar: Ajuntament de Tossa - Centre d'Estudis Tossencs, 2009, 396 p. (Quaderns d'Estudis Tossencs, 9)
- ZUCCHITELLO, Mario. *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*. Tossa de Mar: Ajuntament de Tossa - Centre d'Estudis Tossencs, 1982, 150 p. (Quaderns d'Estudis Tossencs, 2)

Internet

Cercador de l'inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya <<http://cultura.gencat.cat/invarquit/cerca.asp>> [Consulta: setembre de 2013]

Fonts

- Col·lecció de fotos de Rosa Margenats
- Col·lecció de fotos de Maria Pujol
- Col·lecció de fotos de Mara Tenedor
- Col·lecció de dibuixos de Mn Josep Soler de Morell (1880-1965) a les parets de la sala d'actes de la Casa de Cultura
- Padró de Tossa de l'any 1843
- Padró de Tossa de l'any 1930
- Padró de Tossa de l'any 1936
- Padró de Tossa de l'any 1940
- Actes de l'ajuntament de l'any 1854.
- Actes de l'ajuntament de l'any 1924.
- POUM Tossa 1986
- POUM Tossa 2006
- Expedients d'obres
- Registre de la propietat
- Registre Civil de Tossa. Llibre de registres de matrimonis. Llibre de registres de defuncions.
- Relació de «casas de campo» que fa el batlle de l'Ajuntament el 1834.
- Registre fiscal d'edificis i solars a requeriment de la Hisenda Pública de l'any 1871

Registre fiscal de finques urbanes del districte municipal de Tossa de l'any 1895.
Arxiu Parroquial. Llibres de matrimonis i *Llevador de rèdits l'Obra de Sant Vicenç* de Tossa de 1600 a 1688.

Agraïments

Paquita Aragay, Josep Arbussé, Toni Arco, Fidel Aromir, Manel Capdevila, Ricard Casademont, Josep Cullell, Vicenç Esteban, Joana Ferrer, Grau Garriga, Isabel Garriga, Teresa Gelrà, Ponç Masferrer, Rosa Margenats, David Moré, Pilar Mundet, Teresa Mur, Núria Pairolo, Montserrat Peracaula, Marta Planellas, Sònia i Ester Puig, Albert Riera, Carmelo Sallés, Montserrat i Carles Samada, Francesc Tarrés, Mara Tenedor, Anna Tort, Angeleta Tranis, Carme Vilà, Joan Maria Vives, Isabel West i Mario Zucchitello.

